

KS. JAROSŁAW RÓŻAŃSKI OMI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-1678-2487

***Language, Culture, Literature Intertwined: The Swahili Perspective.* [Eds.] Iwona Kraska-Szlenk, Beata Wójtowicz. Warszawa: University of Warsaw Press 2023, ss. 152.**

Język jest bramą kultury – to z pozoru oczywiste stwierdzenie zawiera w sobie mozolny trud nieustannej pracy nad zmieniającym się językiem, by przez niego poznawać tajniki dawnej i współczesnej kultury, z natury przecież dynamicznej. W tym kontekście publikacja: *Language, Culture, Literature Intertwined: The Swahili Perspective*, (red. nauk. Iwona Kraska-Szlenk, Beata Wójtowicz, Warszawa: University of Warsaw Press 2023) wydaje się być nie tylko cennym przyczynkiem do teoretycznego poznawania języka, ale odsłania ona także wybrane aspekty kulturowych studiów lingwistycznych oraz utrwała potrzebne w Polsce zainteresowanie Afryką. Monografia koncentruje się na języku suahili (kiswahili), używanym przez ponad 100-milionową społeczność w Afryce Wschodniej i przez porównywalną populację rozproszoną w diasporach na całym świecie. Tradycje związane z poznawaniem tajników i nauczaniem tego języka wpisuje się w długą historię afrykanistyki w Uniwersytecie Warszawskim. W tej historii ważny był zwłaszcza rok 1969 r., w którym utworzono samodzielną Katedrę Semitystyki i Afrykanistyki w ramach Instytutu Orientalistycznego. Ta Katedra która po kilku pośrednich przekształceniach dała początek obecnej Katedrze Języków i Kultur Afryki. W badaniach tej Katedry studia nad językiem i kulturą suahili zajmowały zawsze poczesne miejsce. Język ten jest bowiem powszechnie uznawany za ważny język międzynarodowy i zajmuje pierwsze miejsce wśród języków afrykańskich, którego uczą się obcokrajowcy.

Teksty umieszczone w książce pt. *Language, Culture, Literature Intertwined: The Swahili Perspective* cechuje zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Pomimo tych różnic w naukowej wnikliwości prezentowanych badaczy redaktorki tomu (Iwona Kraska-Szlenk, Beata Wójtowicz) postanowiły je opublikować wychodząc założenia, że chociaż autorów różnią zainteresowania i podejście metodologiczne, to jednak łączy ich przede wszystkim doświadczenie prowadzonych prac lingwistycznych nad językiem i kulturą suahili. Podkreślają to one we wstępie, mówiąc iż niniejsza omawia m.in. wybrane zagadnienia dotyczące wartości społecznych, odzwierciedlonych w użyciu języka i tradycji literackiej, a także zagadnienia współczesnej terminologii i pragmatyki. Redaktorki tomu podkreślają przy tym, iż wszystkie artykuły zawierają oryginalne, nowatorskie propozycje autorów, które pokazują, że współzależności między językiem a kulturą mogą przybierać różne formy i mogą być analizowane z różnych perspektyw (s. 7). Wydaje się, iż niniejsza publikacja wychodzi ze słusznego założenia, że chociaż autorów różnią zainteresowania i podejście metodologiczne, to jednak łączy ich doświadczenie prowadzonych prac lingwistycznych w terenie. Tom prezentuje też dość reprezentatywny przegląd aktualnych zainteresowań grupy cenionych, polskich badaczy suahili, dając możliwość wglądu do stanu studiów w ramach poruszanych w zbiorze tematów.

Monografię otwierają dwa artykuły usytuowane w obszarze badań językoznawstwa kognitywnego. Pierwszy z nich, autorstwa Rosanny Tramutoli, omawia kulturowe konceptualizacje emocji w języku suahili w porównaniu z językiem zulu, należącym do tej samej rodziny językowej Bantu. Autorka koncentruje się przede wszystkim na wyrażaniu emocji związanych z kontekstem tradycyjnego uzdrawiania. To niezwykle istotna przestrzeń życia w kulturach Afryki Subsaharyjskiej. Praktyki lecznicze, które omawia autorka (w suahili – *uganga*, w zulu *umuthi*) wywołują wiele emocji, znajdujących odzwierciedlenie w ekspresji językowej, a także w metaforach. Te ostatnie wiążą się m.in. z symboliką kolorów oraz rytuałami owładnięcia, który to proces znajduje bardzo bogate odzwierciedlenie w sferze symbolicznej. Znacznie symboliczne w obydwu językach (kulturach) mają także zabiegi i środki lecznicze.

Iwona Kraska-Szlenk w drugim rozdziale podjęła się analizy przysłów suahili z perspektywy metafory i metonimii. Analizując przysłowia zwróciła uwagę na czerpanie przez nie z takich domen źródłowych, jak np. środowisko geograficzne, czy też lokalne tradycje oraz wierzenia. Przysłowia suahili twórczo czerpią także z elementów ludzkiego ciała, relacji rodzinnych, codziennej pracy i innych codziennych czynności. Te elementy są z reguły twórczo wykorzystane w przekazie docelowym przysłów.

W trzecim rozdziale Izabela Romańczuk podjęła się analizy zagadnień etycznych w dziełach literackich tanzańskich pisarek. Skupia się w szczególności na analizach moralnych pojęć *utu* (człowieczeństwo, moralność) i *heshima* (honor, szacunek, godność), zwłaszcza w krótkiej sztuce *Heshima Yangu* ‘Mój honor’ Peniny Muhando Mlami z 1974 r. oraz powieści *Mungu Hakopeshwi* – ‘Bóg nie pożycza czasu’ Zainab Alwi Baharoon z 2017 r. Autorka podkreśla, iż analizowane narracje koncentrują się na niesprawiedliwości ze względu na płeć i przemoc domowej. Krytykują również patriarchalne praktyki społeczne i retorykę. Teksty te rozpalają dyskusję na temat praw kobiet i ich miejsca w suahilijskim społeczeństwie, a także prowokują debatę na temat człowieczeństwa i etyki.

Autorem czwartego rozdziału jest Thomas J. Hinnebusch z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles. W swoim tekście przedstawił on raport z projektu internetowego, którego celem była zebranie słownictwa używanego głównie w kanonie klasycznej poezji suahili. Jest to projekt cyfrowy, realizowany na Uniwersytecie Kalifornijskim. W miarę rozwoju projektu został on poszerzony o narzędzia pedagogiczne. Włączono do niego także takie elementy jak: bibliografię literatury poświęconej prozie, informacje o konkretnych utworach poetyckich i ich autorach oraz umożliwiono przesyłanie filmów i innej istotnej dokumentacji.

Piąty tekst Beaty Wójtowicz nawiązuje do epidemii koronawirusa, która od 2019 r. wpłynęła na każdy aspekt naszego życia. By jej zapobiec przygotowano wiele informacji i materiałów edukacyjnych dla mieszkańców Afryki, także w języku suahili. Autorka śledzi proces tworzenia się w tym języku nowej terminologii, związanej z korona wirusem. I tak np. Tanzańska Krajowa Rada Języka Suahili (BAKITA)

opublikowała listę terminologiczną z suahili odpowiednikami angielskich terminów związanych z COVID. Przedstawiona w tekście analiza jest ciekawym przykładem reakcji na dynamiczną rzeczywistość języka, kształtowaną także przez wydarzenia całkiem nowe i zaskakujące.

Autorką szóstego rozdziału jest Magreth J. Kibiki. W swoim tekście analizuje ona pragmatyczny znacznik *tu* jako źródło implikatury, wykorzystując teorię implikatury Grice'a. Warto tutaj przypomnieć, iż podstawowym rozróżnieniem Grice'a, które jest istotne dla całej teorii, wydaje się opozycja tego, co 'powiedziane wprost' (*said*), do tego co 'powiedziane nie wprost' (*implicated*). Wskazuje także, iż wpływ ma tutaj także intonacja przy używaniu *tu*.

Autorem ostatniego rozdziału jest Leonard Muaka. W swojej analizie koncentruje się on na systemie klas rzeczowników w języku suahili w świetle wyzwań stojących przed osobami posługującymi się tym językiem.

Zasygnalizowane powyżej teksty (rozdziały) stanowią cenne opracowania i przyczynki do naszej wiedzy o języku i kulturze suahili. Tom ten – jak i inne o podobnym charakterze – pokazuje też zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Wydaje się jednak tomem solidnym, gdyż cechuje go także dobry warsztat naukowy i źródłowość.

Z pewnością niniejsza publikacja będzie przydatna językoznawcom, zwłaszcza badaczom języka suahili, a także szerszemu gronu odbiorców zainteresowanych pograniczem języka, literatury i kultury. Może skorzystać z niej wielu studentów, doktorantów, a także naukowców zajmujących się szeroko pojętą afrykanistyką.